

Kommittédirektiv

En översyn av straffprocessen

Beslut vid regeringssammanträde den 8 januari 2026

Sammanfattning

En särskild utredare ska göra en översyn av straffprocessen, med särskilt fokus på de processuella konsekvenserna av genomförda och pågående straffrättsliga reformer. Syftet med uppdraget är att åstadkomma ett modernt och ändamålsenligt regelverk som tillgodoser intresset av en effektiv lagföring av brott med bibehållen rättssäkerhet.

Utredaren ska bl.a.

- föreslå hur utrymmet att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro kan utökas,
- ta ställning till om utrymmet att avgöra brottmål utan medverkan av nämndemän bör utökas,
- undersöka om kravet på prövningstillstånd i brottmål i hovrätt bör utvidgas,
- undersöka och lämna förslag på olika åtgärder som säkerställer att frihetsberövanden av misstänkta som befinner sig utomlands kan verkställas utan att åtgärden på förhand röjs för den misstänkte, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 8 juli 2027.

Uppdraget att se över det straffprocessuella regelverket

För samhällets tilltro till rättsväsendet är det avgörande att brott utreds och lagförs med hög kvalitet och inom rimlig tid. Brottsoffer har ett befogat intresse av att brott utreds effektivt så att den som har gjort sig skyldig till brott kan lagföras och rättsprocessen avslutas. För att straffprocessen ska leva upp till högt ställda krav på rättssäkerhet och effektivitet behöver det processuella regelverket vara ändamålsenligt och anpassat till aktuella förhållanden.

De senaste åren har ett stort antal straffskärpningar och andra förändringar av straffrätten genomförts. Flera utredningar har också lämnat förslag på ytterligare reformer av straffrätten.

Straffreformutredningen har i betänkandet En straffreform (SOU 2025:66) föreslagit att påföljdssystemet ska få en helt ny struktur med bl.a. nya regler för straffmätningen och införandet av ett system med villkorligt fängelse som ersätter presumptionen mot fängelse. Som en del i detta föreslås en utmönstring av påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn. Utredningen har också föreslagit att det ska införas en särskild regel för straffvärdebedömningen av flerfaldig brottslighet som är avsedd att leda till ett ökat genomslag för tillkommande brott. Därutöver har utredningen föreslagit en rad straffskärpningar för enskilda brott.

Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet har i betänkandet Ett ändamålsenligt samhällsskydd, vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen (SOU 2024:48) föreslagit bl.a. att en ny tidsobestämd frihetsberövande påföljd ska införas och att allmänna fängelseminimum ska höjas från 14 dagar till en månad. Regeringen överlämnade den 16 oktober 2025 propositionen Skärpta regler för villkorlig frigivning (prop. 2024/25:34) till riksdagen där bl.a. förslaget om att höja allmänna fängelseminimum ingår. Regeringen beslutade vidare den 23 oktober 2025 lagrådsremissen Säkerhetsförvaring – en ny tidsobestämd frihetsberövande påföljd (Ju2025/02203) som bl.a. innehåller förslaget om att införa den nya tidsbestämda påföljden säkerhetsförvaring.

Utredningen Skärpta regler för unga lagöverträdare har i betänkandet Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39) föreslagit bl.a. att straffreduktionen för 18–20 åringar ska tas bort och att straffreduktionen för 15–17 åringar ska minska. Samma utredning har i

slutbetänkandet Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11) föreslagit att straffbarhetsåldern ska sänkas till 14 år för allvarliga brott. Den 24 september 2025 remitterade Justitiedepartementet ett utkast till lagrådsremiss med förslag om att sänka straffbarhetsåldern till 13 år för allvarliga brott (Ju2025/01945).

Straffskärpningar och förändringar av påföljdssystemet påverkar det straffprocessuella regelverket. Bestämmelser om t.ex. åtalsunderlåtelse, förundersökningsbegränsning, strafföreläggande, avgörande i den tilltalades utevaro, avgörande utan huvudförhandling och prövningstillstånd i hovrätt utgår från straffskalan för det aktuella brottet eller vilken påföljd som kan dömas ut. När straffskalor och påföljdsregler ändras, förändras också tillämpningsområdet för de processuella reglerna. Sådana effekter kan i vissa fall vara en rimlig följd av de ändringar som görs men i andra fall innebära att brottsutredande myndigheter och domstolar inte längre kan använda de processuella verktygen på ett ändamålsenligt och avsett sätt. Det finns därför skäl att se över vilka effekter som genomförda och kommande förändringar på straffrättens område får på det straffprocessuella regelverket. Behovet av en översyn av straffprocessen har också lyfts av Straffreformutredningen och av flera remissinstanser vid remitteringen av betänkandet En straffreform (SOU 2025:66).

Frågan om att i olika avseenden se över det straffprocessuella regelverket har lyfts av Domstolsverket i ett flertal hemställningar till Justitiedepartementet. Domstolsverket har bl.a. föreslagit att möjligheterna att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro ska utökas, att utrymmet att avgöra enklare brottmål utan medverkan av nämndemän ska utvidgas och att systemet med prövningstillstånd ska utvidgas till att omfatta fler mål (Ju2022/01931, Ju2023/01245 och Ju2024/01155). Riksdagen har även tillkännagett för regeringen dels att regeringen så snart som möjligt ska återkomma till riksdagen med förslag som innebär att möjligheterna till förundersökningsbegränsning, direktavskrivning och åtalsunderlåtelse begränsas så att fler brott kan utredas och klaras upp, särskilt i de fall där det finns ett tydligt brottsofferintresse, dels att fler rättegångar bör avgöras i den tilltalades utevaro om han eller hon medvetet undanhåller sig rättvisan (bet. 2021/22:JuU24 punkt 23 och 35, rskr. 2021/22:216 och bet. 2020/21:JuU25 punkt 39, rskr. 2020/21:289).

Sammantaget finns det skäl att se över det straffprocessuella regelverket i ljuset av genomförda och pågående reformer på straffrättens område och ta ställning till om reglerna behöver förändras. Med pågående reformer avses i direktiven reformer som bereds i Regeringskansliet.

Åtalsunderlåtelse, förundersökningsbegränsning och direktavskrivning

Utgångspunkten i svensk lagstiftning är att åklagaren har obligatorisk åtalsplikt (20 kap. 6 § rättegångsbalken). I vissa fall får dock åklagare besluta att inte väcka åtal för brott (åtalsunderlåtelse). Under förutsättning att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts får åtal underlåtas bl.a. om det kan antas att det aktuella brottet inte skulle leda till någon annan påföljd än böter eller om den misstänkte har begått något annat brott och det utöver påföljden för det brottet inte krävs någon påföljd med anledning av det föreliggande brottet (20 kap. 7 § rättegångsbalken). Ett beslut om åtalsunderlåtelse har samma verkan som en dom, vilket bl.a. innebär att den misstänkte förklaras skyldig till brottet och att beslutet ska noteras i belastningsregistret.

Till den obligatoriska åtalsplikten hör en korresponderande förundersökningsplikt (23 kap. 1 § rättegångsbalken). Även denna är dock begränsad under vissa förutsättningar. Förundersökning behöver inte inledas om det är uppenbart att brottet inte går att utreda. Förundersökningen får också läggas ned om åklagaren eller undersökningsledaren gör bedömningen att fortsatt utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse och det dessutom kan antas att brottets straffvärde inte överstiger fängelse i tre månader. Vidare får en förundersökning läggas ned om det kan antas att åtal för brottet inte kommer att ske till följd av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse eller om särskild åtalsprövning och inte något annat allmänt eller enskilt intresse därmed åsidosätts (23 kap. 4 a § rättegångsbalken).

Direktavskrivning innebär att en brottsutredande myndighet beslutar att avsluta handläggningen av ett anmält brott utan att inleda någon utredning. Sådana beslut kan fattas om förutsättningar för att inleda förundersökning saknas. Beslut kan också fattas med stöd av bestämmelsen om att en förundersökning inte behöver inledas om det är uppenbart att brottet inte går att utreda eller med stöd av bestämmelserna om förundersökningsbegränsning.

Rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse gäller oberoende av den misstänktes ålder. För misstänkta under 21 år finns dock en särskild reglering i 8 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. I samma lag finns även utökade möjligheter att underlåta åtal genom straffvarning (17 §).

Reglerna om åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning bygger på en avvägning mellan å ena sidan intresset av att brott utreds och lagförs och å andra sidan intresset av att rättsväsendets resurser används på ett ändamålsenligt sätt. Det är viktigt med en rimlig balans mellan dessa intressen. Brott som begås ska i största möjliga utsträckning utredas och den som har gjort sig skyldig till brott ska lagföras. Rättssystemet ska ge tydligt uttryck för att samhället tar brott på allvar och att brottsoffrets rätt till upprättelse väger tungt. Att ett brott utreds kan också vara avgörande för brottsoffrets möjligheter till skadestånd och annan ersättning. Utrymmet att använda åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning bör därför inte vara alltför stort. Riksdagen har även tillkännagett för regeringen att regeringen så snart som möjligt ska återkomma till riksdagen med förslag som innebär att möjligheterna till förundersökningsbegränsning, direktavskrivning och åtalsunderlåtelse begränsas så att fler brott kan utredas och klaras upp, särskilt i de fall där det finns ett tydligt brottsofferintresse (bet. 2021/22:JuU24 punkt 23, rskr. 2021/22:216).

Eftersom bestämmelserna om åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning delvis är knutna till reglerna om påföljdsbestämning kan genomförda och pågående reformer på straffrättens område påverka tillämpningsområdet för dessa verktyg.

Utredaren ska därför

- analysera hur regelverket för åtalsunderlåtelse, förundersökningsbegränsning och direktavskrivning påverkas av genomförda och pågående straffrättsliga reformer,
- bedöma och ta ställning till om reglerna bör ändras för att vara ändamålsenliga verktyg vid utredning och lagföring av brott, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Straffföreläggande

Fråga om ansvar för brott, som hör under allmänt åtal, får under vissa förutsättningar avgöras av åklagare genom straffföreläggande (48 kap. 1 § rättegångsbalken). Straffföreläggande är avsett som ett sätt att bestämma straff när den misstänkte erkänner gärningen, brottet är mindre allvarligt och det inte råder någon tvekan om vilken påföljden ska bli. Även om bestämmelserna om straffföreläggande inte är tvingande bör åklagaren utfärda straffföreläggande för den misstänkte i stället för att väcka åtal om det finns förutsättningar för det (1 § straffföreläggandekungörelsen [1970:60]).

Påföljden vid ett straffföreläggande kan vara böter, villkorlig dom, villkorlig dom i förening med böter eller ungdomstjänst (48 kap. 2 och 4 §§ rättegångsbalken). Ett straffföreläggande får också omfatta egendoms förverkande, särskild rättsverkan, kostnad för provtagning och analys, företagsbot och ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet (48 kap. 2 och 5 a §§ rättegångsbalken). När åklagaren har utfärdat ett straffföreläggande kan den misstänkte omedelbart eller inom viss tid godkänna föreläggandet. Ett straffföreläggande kan också godkännas på förhand i de fall påföljden bestäms till böter, och straffföreläggandet anses då godkänt i och med utfärdandet. Ett godkänt straffföreläggande gäller som en dom som har fått laga kraft.

Ett straffföreläggande är ett effektivt sätt att lagföra brottsmisstänkta personer för mindre allvarliga brott. Att brott möts av en snabb reaktion från samhället är viktigt för allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Genom att den misstänkte har möjlighet att erkänna gärningen och godta ett straffföreläggande kan han eller hon lagföras för brottet utan att en rättegång behöver genomföras vilket sparar på rättsväsendets resurser. Genomförda och pågående reformer av straffrätten kan förväntas leda till att utrymmet för straffföreläggande minskar.

Utredaren ska därför

- analysera hur regelverket för straffföreläggande påverkas av genomförda och pågående straffrättsliga reformer,
- bedöma och ta ställning till om reglerna bör ändras för att vara ett effektivt och ändamålsenligt verktyg vid lagföring av brott, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Avgörande av brottmål i den tilltalades utevaro

Utgångspunkten är att den tilltalade ska infinna sig personligen vid huvudförhandlingen. Personlig inställelse krävs dock inte om målet kan avgöras även om den tilltalade inte infinner sig vid huvudförhandlingen och hans eller hennes närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen (21 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken).

De närmare förutsättningarna för att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro framgår av 46 kap. 15 a § rättegångsbalken. Som generell förutsättning gäller att saken ska kunna utredas tillfredsställande. Därutöver måste en av tre alternativa förutsättningar vara uppfylld. Enligt den första får det inte finnas anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst sex månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening (punkt 1). De två andra förutsättningarna avser vissa särskilda situationer då den tilltalade avvikit eller håller sig undan samt då den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig (punkt 2 och 3). I de två senare alternativen uppställs ingen begränsning i fråga om vilken påföljd som kan bli aktuell i målet.

År 2014 utökades möjligheten att döma till fängelse i den tilltalades utevaro från fängelse i högst tre månader till fängelse i högst sex månader (prop. 2013/14:170). Någon översyn av förutsättningarna för att döma i utevaro har inte genomförts sedan dess. Domstolsverket har i en hemställan till Justitiedepartementet föreslagit att utrymmet att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro ska utvidgas (Ju2022/01931). Riksdagen har också vid två tillfällen tillkännagett för regeringen att fler rättegångar bör avgöras i den tilltalades utevaro om han eller hon medvetet undanhåller sig rättvisan (bet. 2021/22:JuU24 punkt 35, rskr. 2021/22:216 och bet. 2020/21:JuU25 punkt 39, rskr. 2020/21:289).

Att ett brott leder till rättslig prövning är en central del av upprättelsen för brottsoffret. Den som har gjort sig skyldig till brott ska inte kunna hålla sig undan rättegång och på så sätt undgå ansvar. När en huvudförhandling måste ställas in därför att den tilltalade uteblir utan giltigt skäl innebär det en fördröjning av lagföringen och ökar risken för att målet inte kan avgöras inom rimlig tid. Det leder i sin tur till en ökad påfrestning för vittnen, brottsoffer och brottsoffers anhöriga. Att domstolen inte kan avgöra mål som planerat påverkar också förtroendet för domstolarna och rättsväsendet i stort.

Eftersom möjligheten att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro delvis är kopplad till den förväntade påföljden kan genomförda och pågående straffrättsliga reformer medföra att utrymmet för att avgöra brottmål i utevaro minskar.

Utredaren ska därför

- analysera hur regelverket om avgörande i den tilltalades utevaro påverkas av genomförda och pågående straffrättsliga reformer,
- undersöka och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå hur tillämpningsområdet för avgörande i den tilltalades utevaro kan utökas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Avgörande av brottmål på handlingarna

Förutsättningarna för att avgöra brottmål utan huvudförhandling, dvs. på handlingarna, i tingsrätt anges i 45 kap. 10 a § rättegångsbalken. Rätten får meddela dom på handlingarna i ett mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet. Tingsrätten måste alltid hålla huvudförhandling i ett mål där den tilltalade inte har fyllt 18 år. Det gäller även om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter (27 § fjärde stycket lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare).

Förutsättningarna för hovrätten att avgöra brottmål på handlingarna framgår av 51 kap. 13 § rättegångsbalken. Tillämpningsområdet motsvarar i huvudsak det som gäller för tingsrätt.

Det finns flera fördelar med att kunna avgöra brottmål på handlingarna. Skriftlig handläggning kan vara processekonomiskt fördelaktigt och även till fördel för parterna genom att handläggningstiderna kan kortas. Det leder även till ökad flexibilitet för domstolarna som kan handlägga mål utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet.

Genomförda och pågående straffrättsliga reformer kan leda till att utrymmet för att avgöra brottmål på handlingarna minskar.

Utredaren ska därför

- analysera hur regelverket om avgörande av brottmål på handlingarna påverkas av genomförda och pågående straffrättsliga reformer,
- ta ställning till om tillämpningsområdet för avgörande av brottmål på handlingarna bör utökas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Omhäkningsförhandling

Enligt 24 kap. 18 § tredje stycket rättegångsbalken ska omhäkningsförhandling som utgångspunkt hållas med högst två veckors mellanrum. Om det med hänsyn till utredningen eller av någon annan anledning är uppenbart att förhandling inom den nu angivna tiden skulle vara utan betydelse, får rätten bestämma längre tids mellanrum. Syftet med förhandlingen är bl.a. att se till att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt. Bestämmelsen i tredje stycket har i allt väsentligt varit likalydande sedan den nuvarande rättegångsbalken trädde i kraft år 1948. Frister för omhäkningsförhandling finns även i lagstiftning som rör det internationella straffrättsliga samarbetet.

År 2021 infördes nya regler om att åklagaren i samband med begäran om åtalsförlängning ska redovisa en tidsplan för förundersökningen. En fördel med detta är enligt förarbetena att såväl rätten som den misstänkte och dennes försvarare får ett bättre underlag för att bedöma hur utredningen fortskrider, vilket bl.a. underlättar för den misstänkte att ta ställning till om åtalsförlängning ska medges eller inte (prop. 2019/20:129 s. 26). En genomtänkt tidsplan i förening med underlaget i övrigt kan innebära att rätten i större utsträckning än tidigare kan göra en prövning av häkningsfrågan på handlingarna (jfr JO:s beslut den 18 juni 2025 dnr 7593-2024).

Mot denna bakgrund finns det skäl att överväga om nuvarande ordning är anpassad till aktuella förhållanden eller om rätten bör ha utrymme att i större utsträckning hålla omhäkningsförhandling med längre tidsintervall eller att avgöra häkningsfrågan på handlingarna. Samtidigt är det viktigt att rättens möjlighet att kontrollera häknings-skälen inte försämras och att regleringen ger utrymme till att beakta omständigheterna i det enskilda fallet. I samband med att utredaren nu ser över andra straffprocessuella frågor finns det skäl att bedöma om förutsättningarna för att hålla omhäkningsförhandling fortfarande är ändamålsenliga eller bör ändras i något avseende.

Utredaren ska därför

- analysera om rättens skyldighet att hålla omhåkningsförhandling inom två veckor om det uppenbart inte är utan betydelse är ändamålsenlig sett till dagens förhållanden,
- ta ställning till om förutsättningarna för att hålla omhåkningsförhandling bör ändras i något avseende, t.ex. genom att förlänga tidsintervallet eller justeras på något annat sätt, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Rättens sammansättning vid avgörande av brottmål

Vid huvudförhandling i brottmål ska tingsrätten som huvudregel bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. I mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader är tingsrätten domför utan nämndemän, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot. Tingsrätten är vidare domför utan nämndemän i mål om brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst två år, om huvudförhandlingen hålls gemensamt med förhandlingen i häkningsfrågan. (1 kap. 3 b § rättegångsbalken.)

Vid huvudförhandling i brottmål ska hovrätten som huvudregel bestå av tre lagfarna domare och två nämndemän. Om det inte finns anledning att döma till svårare straff än böter och om det i målet inte är fråga om företagsbot är hovrätten domför med tre lagfarna domare. (2 kap. 4 § rättegångsbalken.)

Eftersom möjligheten att avgöra brottmål utan medverkan av nämndemän är kopplad till den förväntade påföljden kan genomförda och pågående straffrättsliga reformer medföra att utrymmet att avgöra mål utan nämndemän minskar. En följeffekt av detta kan bli att nämndemän i allt större utsträckning tas i anspråk för att avgöra enklare brottmål. Det kan ifrågasättas om detta är en rimlig konsekvens av de straffrättsliga förändringarna. Domstolsverket har i en hemställan till Justitiedepartementet föreslagit att fler enklare brottmål ska kunna avgöras utan medverkan av nämndemän (Ju2023/01245). För att säkerställa en ändamålsenlig nämndemannamedverkan i domstolarna och se till att domstolarnas resurser används på ett effektivt sätt bör förutsättningarna för att avgöra brottmål utan medverkan av nämndemän ses över.

Utredaren ska därför

- analysera hur förutsättningarna att avgöra brottmål utan medverkan av nämndemän påverkas av genomförda och pågående straffrättsliga reformer,
- ta ställning till om utrymmet att avgöra brottmål utan medverkan av nämndemän bör utökas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Prövningstillstånd i brottmål i hovrätt

För att hovrätten ska pröva tingsrättens dom eller beslut krävs prövningstillstånd (49 kap. 12 § rättegångsbalken). I brottmål krävs prövningstillstånd, såvitt avser annat än enskilt anspråk, endast i de fall där den tilltalade dömts till böter, eller frikänts från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i sex månader (49 kap. 13 § rättegångsbalken).

Kravet på prövningstillstånd i brottmål har inte ändrats sedan det infördes 1993. Reglerna har dock setts över vid flera tillfällen och flera utredningar har lämnat förslag om att fler brottmål ska omfattas av kravet på prövningstillstånd (se bl.a. SOU 1995:124 och SOU 2010:44). Senast utreddes frågan av Straffprocessutredningen som i betänkandet Brottmålsprocessen (SOU 2013:17) föreslog att systemet med prövningstillstånd skulle utvidgas till att omfatta alla brottmål. Utredningen övervägde även, som ett alternativ, att prövningstillstånd skulle krävas i brottmål där påföljden bestämts till högst sex månaders fängelse. Förslagen har inte lett till lagstiftning. Domstolsverket har i en hemställan till Justitiedepartementet föreslagit att systemet med prövningstillstånd ska utvidgas till att omfatta alla brottmål utom de mål där påföljden bestämts till fängelse i två år eller mer (Ju2024/01155).

En grundtanke bakom systemet med prövningstillstånd i hovrätt är att tyngdpunkten i rättskipningen ska ligga i första instans. I förarbetena uttalas att den främsta uppgiften för hovrätten bör vara att kontrollera att de tingsrättsavgöranden som överklagas är riktiga och rätta till eventuella felaktigheter (prop. 2004/05:131 s. 171). Genom ett krav på prövningstillstånd kan hovrättens arbete koncentreras till de mål där en närmare granskning av tingsrättens avgörande är sakligt motiverad. På så sätt säkerställs en hög kvalitet i dömandet samtidigt som det skapas förutsättningar för att mål ska kunna avgöras inom rimlig tid.

Genomförda och pågående straffrättsliga reformer kan leda till att färre brottmål kräver prövningstillstånd i hovrätten. Hovrätten kan därmed komma att fullständigt pröva även sådana mål som med nuvarande bestämmelser hade krävt prövningstillstånd. En sådan utveckling riskerar att leda till längre handläggningstider och att reaktionen på brott fördröjs. Brottsoffer kan därmed få vänta längre på upprättelse och skadestånd. Mot denna bakgrund, och för att säkerställa en rättssäker och ändamålsenlig lagföring av brott, bör tillämpningsområdet för prövningstillstånd i brottmål i hovrätt ses över.

Utredaren ska därför

- analysera hur reglerna om prövningstillstånd i brottmål påverkas av genomförda och pågående straffrättsliga reformer,
- undersöka om kravet på prövningstillstånd i brottmål bör utvidgas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Ytterligare åtgärder för en mer ändamålsenlig straffprocess

Utöver de frågor som pekas ut särskilt i direktiven kan genomförda och pågående straffrättsliga reformer även få andra konsekvenser för det straffprocessuella regelverket och hur det tillämpas. Det ingår i uppdraget att identifiera även sådana frågor och överväga behovet av ytterligare åtgärder för att åstadkomma en modern och ändamålsenlig straffprocess som tillgodoser intresset av en effektiv lagföring av brott med bibehållen rättssäkerhet. Utredaren är därvid oförhindrad att också föreslå förändringar i de materiella straffrättsliga reglerna och i verkställighetslagstiftningen.

Utredaren ska därför

- analysera vilka övriga straffprocessuella konsekvenser som genomförda och pågående straffrättsliga reformer kan få,
- överväga och ta ställning till om regelverket bör ändras i något ytterligare avseende för att åstadkomma en effektiv och ändamålsenlig straffprocess, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att förbättra förutsättningarna för frihetsberövanden utomlands

Organiserad brottslighet och kriminella nätverk utgör ett allvarligt hot mot det fria och öppna samhället. Den tekniska utvecklingen har gjort det enklare för kriminella att anstifta och begå brott i Sverige utan att befinna sig i landet. Tongivande aktörer kan därmed bedriva verksamhet riktad mot Sverige från utlandet. Personer som har begått brott i Sverige kan också ta sin tillflykt till andra länder för att undgå utredning och straff.

Den organiserade brottsligheten behöver bekämpas tillsammans med andra länder. Ett effektivt rättsligt samarbete är en förutsättning för att kunna utreda och lagföra misstänkta personer som befinner sig utomlands. För att det rättsliga samarbetet med andra länder ska få effekt i praktiken krävs också att den svenska lagstiftningen är anpassad till nuvarande förhållanden och till de förutsättningar som gäller på den internationella arenan.

En misstänkt person som befinner sig i Sverige eller Norden kan efterlysas efter ett anhållningsbeslut av åklagare. I motsvarande situation när en misstänkt person befinner sig utanför Norden krävs i stället ett häkttningsbeslut för att utfärda en internationell efterlysning eller en arresteringsorder. Detsamma gäller för en begäran om utlämning. Ett beslut om häktning i utevaro meddelas av domstol efter en häkttningsförhandling. Inför en sådan förhandling vidtar domstolen flera åtgärder, bl.a. utser domstolen en offentlig försvarare och kallar som utgångspunkt åklagaren, den misstänkte och försvararen till förhandlingen. Efter att häkttningsförhandlingen har genomförts expedieras domstolens beslut till parterna, för den misstänktes del oftast via försvararen. Utöver de nationella reglerna finns det bestämmelser i EU:s regelverk och i internationella konventioner om överlämnande och utlämning för brott.

Ett frihetsberövande av en misstänkt som befinner sig utomlands föregås ofta av gedigna förberedelser. Förberedelsearbetet kan involvera många aktörer och kräver noggrann planering och stor diskretion. För att ett frihetsberövande av en misstänkt ska lyckas kan det i en sådan situation vara avgörande att den misstänkte inte får vetskap om att det är nära förestående. Med nuvarande regler saknas det förutsättningar att t.ex. begränsa den misstänktes rätt till insyn i domstolsprocessen i samband med att han eller hon begärs häktad i sin utevaro. Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten och flera andra myndigheter har i

sin redovisning av regeringsuppdraget om förstärkt internationellt arbete mot organiserad brottslighet (Ju2024/02041) påpekat att detta medför problem i det internationella samarbetet och underlättar för misstänkta att hålla sig undan ett frihetsberövande. Myndigheterna anser därför att regelverket bör ses över.

En misstänkts rätt till insyn i utredningen och domstolsprocessen är vidsträckt. Att begränsa den rätten kan, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, stå i strid med rätten till en rättvis rättegång. Insynsbegränsningar för den misstänkte kan också riskera att hamna i konflikt med reglerna om god advokatsed, särskilt när det gäller advokaters lojalitetsplikt. Det är samtidigt mycket angeläget att den brottsförebyggande och brottsbekämpande verksamheten vid behov kan skyddas.

Mot bakgrund av de svårigheter som de brottsbekämpande myndigheterna ställs inför vid frihetsberövande av en misstänkt person som befinner sig utomlands, finns det skäl att överväga olika åtgärder som säkerställer att frihetsberövanden av misstänkta som befinner sig utomlands kan verkställas utan att det på förhand röjs för den misstänkte.

Utredaren ska därför

- kartlägga och redovisa andra jämförbara länders rättsliga möjligheter att säkerställa att ett planerat frihetsberövande utomlands inte röjs för den misstänkte,
- undersöka och lämna förslag på olika åtgärder som säkerställer att frihetsberövanden av misstänkta som befinner sig utomlands kan verkställas utan att åtgärden på förhand röjs för den misstänkte, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Konsekvensbeskrivningar

Förslagens konsekvenser ska redovisas i enlighet med kommittéförordningen (1998:1474). I detta ingår att bedöma och redovisa de ekonomiska konsekvenserna av förslagen. Om förslagen kan förväntas leda till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras. Utredaren ska därtill redovisa vilka konsekvenser som de förslag som lämnas har ur ett barnrättsperspektiv i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och ur ett jämställdhetsperspektiv.

Utredaren ska säkerställa att de förslag som lämnas är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter enligt bl.a. regeringsformen samt med Sveriges internationella åtaganden enligt EU-rätten, den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), barnkonventionen och Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter i övrigt samt andra internationella förpliktelser.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska i den utsträckning det behövs föra dialog med och inhämta upplysningar från berörda myndigheter och organisationer. Utredaren ska vidare hålla sig informerad om sådant arbete inom Regeringskansliet som är relevant för uppdraget, till exempel beredningen av Straffreform-utredningens betänkande En Straffreform (SOU 2025:66).

Om utredaren kommer fram till att regelverket bör förändras ska han eller hon lägga fram fullständiga författningsförslag. Utredaren ska säkerställa att en välfungerande systematik i övriga regelverk upprätthålls. Viktiga ställningstaganden som gjorts vid utformningen av förslagen ska beskrivas. Vidare ska alternativa lösningar som övervägts beskrivas liksom skälen till att de valts bort.

Utredaren har även möjlighet att ta upp andra frågor som har samband med de frågeställningar som ska utredas under förutsättning att uppdraget ändå kan redovisas i tid.

Utredaren ska göra de internationella jämförelser som anses befogade.

Uppdraget ska redovisas senast den 8 juli 2027.

(Justitiedepartementet)